

WAT VINDEN OUDERS VAN DIER-ONDERSTEUNDE INTERVENTIES?

*Een onderzoek naar de invloed van dier-ondersteunde interventies op sociale moeilijkheden
bij kinderen met een autisme spectrum stoornis volgens ouders.*

Door

H.M. Bouma

S4890655

Masterthesis

Masteropleiding Orthopedagogiek

Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen

Rijksuniversiteit Groningen

Onder begeleiding van dr. S. van der Steen

Tweede beoordelaar: dr. J. Knot-Dickscheit

Juni 2023

Aantal woorden: 7562

Abstract

Parents' perspectives on animal assisted interventions

The opinion of parents may be valuable for the imaging of intervention, effectiveness and decision-making regarding the choice of animal-assisted interventions (AAI). Currently, little is known from research about parents' opinion about (AAI) in the Netherlands. Which elements they include in the choice of AAI, and how they think about these elements after AAI. Therefore, the purpose of this study is to gain insight into why parents choose AAI and what elements of AAI influence the social difficulties of children with autism spectrum disorder (ASD), according to their parents. This main topic was broken down into three sub-questions; (1) What kind of topics make parents choose for animal assisted interventions? (2) What impact do animal-assisted interventions have on the social difficulties of children with ASD, according to parents? (3) What elements of AAI add value in relation to other forms of intervention that focus on social difficulties? For this study, an online questionnaire with open and closed questions, was administered to parents of children with ASD who attended AAI and a form of intervention besides AAI. Fourteen parents completed the questionnaire. The results showed that topics in the social and emotional areas are the main reason for choosing AAI according to parents. The child's interest and love for animals is of distinctive importance for parents, to choose this form of intervention. Parents notice a significant positive impact on the situation of children with ASD, with the exception of the topic of coping with unpleasant events. AAI is perceived by parents as an intervention where the child is allowed to relax and have fun however, at the same time develops and learns to cope with difficulties. The aspect of relaxation and fun add value in comparison with other interventions. The characteristics and the contribution of the animal to the therapeutic context are additionally seen as value-added elements. For future research, the recommendation is to take a larger sample and consider using interviews as a measurement tool instead of an online questionnaire, which will increase the reliability of the study.

Key words: Animal assisted interventions, Autism spectrum disorder, Parents perspectives, social difficulties.

samenvatting

Wat vinden ouders van dier-ondersteunde interventies?

De opinie van ouders kan van waarde zijn voor de beeldvorming van interventie, effectiviteit en de besluitvorming omtrent de keuze voor dier-ondersteunde interventies (DOI). Momenteel is er vanuit onderzoek weinig bekend over hoe ouders in Nederland denken over DOI, welke elementen zij meenemen in de keuze voor DOI, en hoe zij over deze elementen denken na afloop van DOI. Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in waarom ouders kiezen voor DOI en welke elementen van DOI volgens ouders van invloed zijn bij de sociale moeilijkheden van kinderen met een autisme spectrum stoornis (ASS). Dit hoofdonderwerp is uitgesplitst in drie deelvragen; (1) Bij welke hulpvragen wordt gekozen voor dier-ondersteunde interventies? (2) Welke invloed hebben dier-ondersteunde interventies op de sociale moeilijkheden van kinderen met ASS, volgens ouders? (3) Welke elementen van DOI zijn van meerwaarde in relatie tot andere interventievormen die zich richten op sociale problemen? Voor dit onderzoek is een online vragenlijst met open en gesloten vragen uitgezet onder ouders van kinderen met een autisme spectrum stoornis die DOI, en een andere vorm van interventie dan DOI hebben gevolgd. Veertien ouders hebben de vragenlijst ingevuld. Uit de uitkomsten bleek dat hulpvragen op sociaal en emotioneel gebied volgens ouders de voornaamste reden zijn om voor dier-ondersteunde interventies (DOI) te kiezen. De interesse en liefde voor dieren van het kind is van onderscheidend belang voor ouders om voor deze interventievorm te kiezen. Ouders merken een significant positieve invloed op de situatie van kinderen met ASS, met uitzondering van het onderwerp omgaan met nare gebeurtenissen. DOI wordt door ouders ervaren als een interventie waarbij het kind mag ontspannen en plezier heeft, maar zich tegelijkertijd ontwikkelt en leert om te gaan met moeilijkheden. Het aspect van ontspanning en plezier levert een meerwaarde op ten opzichte van andere interventies. Het karakter van het dier en de bijdrage van het dier aan de interventie worden daarnaast gezien als elementen die van meerwaarde zijn. Voor toekomstig onderzoek is de aanbeveling om een grotere steekproef te trekken en te overwegen om interviews te gebruiken als meetinstrument in plaats van een online vragenlijst. Dit komt de betrouwbaarheid van het onderzoek ten goede.

Sleutelwoorden: dier-ondersteunde interventies, autisme spectrum stoornis, opinie van ouders, sociale moeilijkheden.

Voorwoord

Voor u ziet u de masterthesis ‘wat vinden ouders van dier-ondersteunde interventies?’. De thesis is geschreven in het kader van de masteropleiding Orthopedagogiek aan de faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen.

Ik heb gemerkt dat dieren een hoop teweeg kunnen brengen in het contact met mensen. Van angst en onvoorspelbaarheid zoals ik deze vroeger voelde, tot aan de verbinding tussen mens en dier die ik heb gezien tijdens mijn werk in de gehandicaptenzorg. Het wekte mijn interesse in hoe dit contact werkt en kenmerkt dan ook mijn keuze voor het onderwerp ‘wat vinden ouders van dier-ondersteunde interventies?’.

Tijdens het proces van schrijven heb ik veel over onderzoeksvaardigheden geleerd. Maar misschien nog wel mee over mijzelf en mijn valkuilen, voorkeuren en interesses binnen deze vaardigheden. Bovenal doet het onderzoek mij beseffen hoe puur en ondersteunend dieren kunnen zijn voor mensen met een autisme spectrum stoornis.

Ik wil mijn begeleider, dr. Steffie van der Steen bedanken voor de goede begeleiding die ze heeft geboden. Haar geduld en opbouwende feedback voorzagen mij van nieuwe energie en inzichten. Ook wil ik mijn vriend, René van Gerner bedanken voor het feit dat hij mij onverminderd heeft bijgestaan, ook tijdens momenten van stress. Tot slot wil ik mijn familie en vrienden bedanken voor hun bemoediging, hulp en de gedoseerde afleiding.

Veel leesplezier toegewenst,

Marloes Bouma

Zwolle, 16 juni 2023

Inhoudsopgave

Inhoud

Abstract	2
samenvatting.....	3
Voorwoord	4
Inhoudsopgave	5
Inleiding en theoretisch kader	6
Methode.....	11
Resultaten.....	18
Conclusie.....	24
Discussie en aanbevelingen voor wetenschap en praktijk.....	25
Literatuurlijst.....	27
Bijlagen	31
Bijlage A. Vragenlijst ‘Wat vinden ouders van dier-ondersteunde interventies?’	31
Bijlage B. Codeerschema	42

Inleiding en theoretisch kader

Kinderen die gediagnosticeerd zijn met een autisme spectrum stoornis (ASS), hebben te maken met specifieke mogelijkheden en moeilijkheden (Nieforth et al., 2021). Kinderen met ASS zijn doorgaans bijvoorbeeld goed in analyseren en het gedetailleerd onthouden van informatie. Tegelijkertijd kennen kinderen met ASS ook moeilijkheden. Volgens de DSM-5 (American Psychiatric Association, 2013) ervaren kinderen met ASS vooral blijvende problemen op het gebied van sociale interactie en in communicatie. Er kan sprake zijn van sociale problemen in de vorm van sociale wederkerigheid in contact met de ander, tekortkomingen in de non-verbale communicatie, en het aangaan, onderhouden en begrijpen van relaties met anderen.

Om kinderen met ASS te ondersteunen op sociaal gebied, zijn er diverse erkende interventies beschikbaar (Nederlands jeugdinstituut, 2017). Hierbij valt te denken aan interventies als sociale vaardigheidstraining en cognitieve gedragstherapie. Als alternatieve interventie kan worden gedacht aan dier-ondersteunde interventies (DOI). Onder DOI wordt volgens de International Association of Human Animal Interaction Organizations (2014) dier-ondersteunde therapie en dier-ondersteunde educatie verstaan, die worden uitgevoerd door professionals binnen de zorg of het onderwijs. Er wordt ook gesproken over dier-ondersteunde activiteiten, waarbij de interventie uitgevoerd wordt door non-professionals. Een DOI kan worden ingezet voor verschillende doeleinden, zoals het bevorderen van motorische- en sociale vaardigheden, zelfvertrouwen en de omgang met emoties en prikkels (O’Haire, 2012). Bij DOI kunnen verschillende soorten dieren worden ingezet, zoals honden, paarden, dolfijnen en boerderijdieren (Burrows et al., 2016; Gabriels et al., 2015; Grandgeorge et al., 2019).

Naar de effecten van DOI is in toenemende mate onderzoek gedaan. Verschillende onderzoeken zijn gebundeld in reviewstudies door O’Haire (2017) en Nieforth et al. (2021). Uit deze studies wordt geconcludeerd dat DOI mogelijk een positief effect heeft op mensen met ASS. Het meeste effect wordt gezien op het gebied van sociale interactie, taal en communicatie (Nieforth, 2021). Dit mogelijke effect wordt gezien in een toename van communicatie en expressie van het kind, een toename in de beheersing van sociale vaardigheden, gedeelde aandacht en in het vaker aangaan van gepaste sociale interacties (Nieforth et al., 2021; O’Haire, 2017). In mindere mate is er een mogelijk effect gevonden op het gebied van probleemgedrag, emotieregulatie en stressregulatie. Ander onderzoek toont aan dat DOI ook kunnen bijdragen aan het verminderen van probleemgedrag, het stimuleren van emotieregulatie en het

verminderen van stress bij het kind (Ben-Itzhak & Zachor, 2021; Wijker et al., 2021). Tot slot wordt in sommige gevallen een mogelijk positief effect gevonden op het gebied van motorische ontwikkeling (Nieforth et al., 2021). De bovengenoemde onderzoeken gaan met name in op de effecten van DOI op het kind, maar om DOI goed te kunnen begrijpen is ook de werking van DOI van belang. In de volgende alinea wordt hier meer over beschreven.

Er zijn verschillende theorieën bekend over de werking van DOI, namelijk de biofilie hypothese, fysiologische reacties, hechting en sociaal leren, en synchronie. De eerste en meer algemene hypothese is de biofilie hypothese. Binnen deze hypothese gaat men er van uit dat mensen gericht zijn op andere wezens (Nieforth, 2021; Serpell et al., 2017; Van der Steen, 2019). Van nature hebben dieren het vermogen om de aandacht van mensen te trekken en vast te houden. Het dier kan de mens een veilig gevoel geven en daardoor afleidend en kalmerend werken in onaangename situaties. Binnen deze hypothese kan het dier binnen DOI worden gezien als een niet-menselijke steun en verbinder tussen mensen, die niet oordeelt. Ten tweede is bekend dat contact met dieren bij de mens een fysiologische reactie kan oproepen (Beetz et al., 2012). Contact met dieren stimuleert de afgifte van het hormoon Oxytocine in de hersenen. Oxytocine komt vrij bij zintuigelijke ervaringen zoals aanraking. Het wordt ook wel het knuffelhormoon genoemd dat de aanmaak van het stresshormoon Cortisol remt en het zorgt hiermee voor een verlaging van de hartslag, bloeddruk en spierspanning. Ten derde is uit onderzoek gebleken dat hechting en sociaal leren een rol spelen in de werking van DOI (Beetz, 2017; Serpell et al., 2017). Er wordt gesteld dat het dier kan worden gezien als een veilige hechtingspartner, zoals de hechting in de vroege kindertijd ontstaat tussen het kind en de primaire verzorgers. Als de hechting met primaire verzorgers onveilig is verlopen kan er wel een goede hechting met het dier ontstaan. De hechting die ontstaat tussen mens en dier stimuleert de ontwikkeling en inzet van sociale vaardigheden (Verheggen et al., 2017). De niet-bedreigende manier van feedback geven bevordert de ontwikkeling en inzet van sociale vaardigheden. Een vierde mechanisme is synchronie. Synchronie wordt ook wel beschreven als interpersoonlijke coördinatie (Bernieri & Rosenthal, 1991). Er ontstaat een ritmisch patroon tussen twee individuen door onbewuste anticipatie op het gedrag van de ander. Het patroon wordt niet opgelegd door een van de individuen maar gebeurt door anticipatie van beiden. Bijvoorbeeld wanneer een baby trappelt met de beentjes wanneer de ouder met een rammelaar boven hem rammelt. Synchronie is afhankelijk van tijd. Het moment bepaalt of er mogelijkheid is om te anticiperen op de ander, of dat dit moment verloren gaat (Bernieri & Rosenthal, 1991; Feldman, 2007).

Synchronie verbindt de eerder benoemde mechanismen en theorieën met elkaar (Griffioen et al., 2020). De mens is gericht op andere wezens, zoals beschreven in de biofilie hypothese. Synchronie kan hierdoor ontstaan. Tijdens de synchronie kan een fysiologische reactie ervaren worden. Tot slot toont onderzoek aan dat synchronie aan de basis staat van hechting en de ontwikkeling van sociale vaardigheden kan stimuleren (Beetz, 2017; Serpell et al., 2017). Hechting ontstaat door wederzijdse reacties tussen het kind en de verzorger en synchronie zorgt voor deze wederzijdse reacties met de ander (Verheggen et al., 2017). Voor kinderen met een autisme spectrum stoornis kan synchronie bemoeilijkt zijn door een vertraagde reactie en verwerking van de interactie. Het tijdgeboden aspect van synchronie is hierdoor ingewikkeld voor hen (Adamson et al., 2010; Prothmann et al., 2009).

Bekend raken met het effect en de werking van DOI zijn van belang om een inhoudelijke keuze te kunnen maken voor een DOI. Vanaf 16 jaar kan een kind volgens de wet geneeskundige behandelovereenkomst (WGBO) zelf kiezen voor een interventie (artikel 7:447, lid 1). Van 12 tot 16 jaar beslissen ouder en kind samen over de interventie (artikel 7:450, lid 2) en onder de 12 jaar beslissen alleen ouders over een interventie (artikel 7:465, lid 1). Ouders hebben daarmee een belangrijke rol in de keuze voor een interventie. Inzicht krijgen in de opinie van ouders over dier-ondersteunde interventies is daarom van groot belang. Volgens Goin-Kochel (2006) wordt voor een kind met ASS doorgaans vier tot zes verschillende therapieën geprobeerd. Bij het maken van de keuze voor een interventie kunnen professionals ondersteunen, maar ouders zijn over het algemeen leidend in het maken van de uiteindelijke keuze (Sheperd et al., 2017). Ouders kunnen dan ook worden omschreven als de expert van hun eigen kind. Zij ervaren hun kind tijdens de interventie, maar ook in de thuissituatie (Burgonye et al., 2014; London et al., 2020). De opinie van ouders die eerder een keuze voor een interventie hebben gemaakt kan van waarde zijn voor ouders die deze keuze nog moeten maken. De ervaringsdeskundige ouders weten hoe het is om zich in dezelfde situatie te bevinden. Zij begrijpen hierdoor welke elementen noodzakelijk zijn om een weloverwogen beslissing te nemen (Mackintosh, Myers, & Goin-Kochel, 2005).

We weten uit eerder onderzoek, wat zich niet expliciet richtte op de opinie van ouders, dat ouders een overwegend positief beeld hebben van DOI. Op het gebied van sociale problemen en interacties ervaren ouders invloed van DOI (Burgonye et al., 2014; Nieforth et al., 2021). Australisch onderzoek (London et al., 2020) naar het perspectief van ouders op DOI geeft aan dat het dier volgens ouders wordt gezien als een stimulans voor betrokkenheid van het kind bij de interventie. Deze betrokkenheid bevordert volgens het onderzoek de

voortgang op het gebied van de hulpvraag. London et al. (2020) noemt drie deelonderwerpen. Het eerste onderwerp is het karakter van het dier. Het dier is niet oordelend en heeft geen verwachtingen van het kind met betrekking tot prestatie. Door de non-verbale communicatie van het dier wordt volgens ouders de communicatie vergemakkelijkt. Het tweede onderwerp is de bijdrage van het dier aan de therapeutische context. Het dier stimuleert interactie vanuit het kind, de groei van zelfvertrouwen en motiveert het kind om deel te nemen aan de interventie. Door het dier wordt spel en plezier toegevoegd aan de interventie waardoor de betrokkenheid wordt gestimuleerd. Het derde onderwerp is het doelgerichte aspect van de interventie. Het dier helpt om de communicatie tussen het kind en anderen te verbeteren en om eigen emoties te leren reguleren. Het dier kan ook helpen bij participatie in de maatschappij. Dit gebeurt echter alleen bij de interventies waarbij het dier ook buiten de therapeutische context bij het kind is. Hoewel het onderzoek van London et al. (2020) dit niet beschrijft, kunnen in deze onderwerpen aspecten van de achterliggende theorieën opgemerkt worden. De stimulans van interactie die ouders benoemen kan worden gezien als onderdeel van de biofilie hypothese en de ontwikkeling van sociale vaardigheden als een resultaat van synchronie.

Momenteel is er vanuit onderzoek weinig bekend over hoe ouders in Nederland denken over DOI, welke elementen zij meenemen in de keuze voor DOI, hoe zij na afloop van DOI denken over deze elementen en of zij aspecten van de achterliggende theorieën herkennen in deze elementen. Terwijl deze opinie van ouders wel van waarde kan zijn voor de beeldvorming van de interventie, werking en effectiviteit. De opinie van ervaringsdeskundige ouders is van waarde voor ouders die de keuze voor een interventie nog moeten maken (Mackintosh, Myers, & Goin-Kochel, 2005).

Het doel van dit onderzoek is dan ook om inzicht te krijgen in waarom ouders kiezen voor DOI en welke elementen van DOI voor ouders van invloed zijn bij de sociale moeilijkheden van kinderen met een autisme spectrum stoornis. Dit leidt tot de volgende hoofdvraag: *‘Waarom kiezen ouders van kinderen met een autisme spectrum stoornis voor dier-ondersteunde interventies en welke elementen van dier-ondersteunde interventies hebben volgens ouders invloed gehad op de sociale moeilijkheden van hun kinderen met ASS?’*. Deze hoofdvraag kan worden opgesplitst in deelvragen, te weten;

- 1) Bij welke hulpvragen kiezen ouders van kinderen met ASS voor DOI?
- 2) Welke invloed hebben DOI op sociale moeilijkheden van kinderen met ASS volgens de ouders?

- 3) Welke elementen van DOI zijn van meerwaarde in vergelijking met andere interventievormen, volgens de ouders?

Er wordt verwacht dat ouders voor hulpvragen op het gebied van het bevorderen van sociale vaardigheden en zelfvertrouwen, omgang met emoties en prikkels zullen kiezen voor DOI en op deze gebieden invloed zullen merken (Ben-Itzhak & Zachor, 2021; Nieforth et al., 2021; O’Haire, 2012; Wijker et al., 2021).

Methodie

Design

Het onderzoeksdesign betrof een survey met participanten die de ouder zijn van een kind met een autisme spectrum stoornis (ASS). Er is gekozen voor een survey, omdat met deze methode de ervaringen van ouders efficiënt in kaart gebracht konden worden (Flick, 2018). De dataverzameling is uitgevoerd met behulp van een online vragenlijst die ouders eenmalig hebben ingevuld. De online vragenlijst bestond uit open en gesloten vragen en is toegevoegd in bijlage A.

Participanten en werving

Participanten van het onderzoek waren ouders van kinderen met (een vermoeden van) een autisme spectrum stoornis die een dier-ondersteunde interventie (DOI) hebben gevolgd, uitgevoerd door professionals (International Association of Human Animal Interaction Organizations, 2014). Daarnaast heeft het kind ook een andere interventievorm gevolgd, gericht op sociale moeilijkheden. De mogelijkheid om andere interventievormen te vergelijken met DOI ontstaat hierdoor.

De participanten zijn geworven via sociale media en onder respondenten van een reeds opgezet onderzoek naar DOI. In totaal hebben 21 participanten de vragenlijst ingevuld. Vijf van de participanten gaven aan dat hun kind geen andere interventie gevolgd had, waardoor zij niet binnen de gewenste onderzoeksgroep vielen en de vragenlijst werd afgesloten. Twee participanten hebben de vragenlijst uit eigen initiatief vroegtijdig gestopt. In totaal zijn er veertien bruikbare reacties gegeven op de vragenlijst. Hoewel er zowel vaders, moeders en verzorgers zijn benaderd om te participeren, zijn de veertien bruikbare reacties allen ingevuld door moeders. Vijf van de kinderen waren meisjes en negen jongens. De kinderen van de participanten waren ten tijde van het volgen van de DOI tussen de 6-18 jaar oud met een gemiddelde van 11 jaar en een standaarddeviatie van 3,85. Eén van de participanten heeft op twee verschillende leeftijden een DOI gevolgd, namelijk op zeven- en vijftienjarige leeftijd. Er is voor gekozen om de data mee te laten tellen van de gevolgde DOI op zevenjarige leeftijd, omdat dit het eerste moment is geweest waarop er is gekozen voor DOI. Bij twaalf van de veertien kinderen is naast het (vermoeden van) een autismespectrumstoornis sprake van comorbiditeit in de vorm van ADHD ($n=3$), een angststoornis ($n=6$), een taalontwikkelingsstoornis ($n=3$), depressie ($n=1$), een ontwikkelingsstoornis ($n=1$),

Developmental Coördination Disorder (DCD, $n=1$), psychoses ($n=1$) en/of Nonverbal learning disabilities (NLD, $n=1$).

Procedure

Het onderzoek is goedgekeurd door de ethische commissie van de afdeling Pedagogische Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen. In onlineadvertenties en via email zijn ouders gewezen op de anonieme online vragenlijst die gemaakt is met het programma Qualtrics. De online vragenlijst had een invultijd van circa tien minuten die participanten op eigen gelegenheid konden invullen. Voorafgaand aan de vragen was er eerst een online informed consent gedeelte waarin benadrukt werd dat de gegevens vertrouwelijk worden behandeld. Na afloop van de vragenlijst zijn de participanten bedankt en is de mogelijkheid geboden om een mailadres achter te laten om op de hoogte gebracht te worden van de resultaten.

De data zijn geëxporteerd om over te kunnen gaan tot analyse door middel van beschrijvende statistiek en codering aan de hand van een codeerschema. De codeerschema's zijn opgesteld aan de hand van open, axiaal en selectief coderen, onderbouwd door literatuur. In bijlage B is het codeerschema toegevoegd. De codering is uitgevoerd door de onderzoeker en een tweede beoordelaar. De gegevens zijn opgeslagen op de beveiligde schijf van de universiteit en verder verwerkt voor analyse.

Meetinstrumenten

Er is gebruik gemaakt van open, halfopen en gesloten vragen om een beeld te kunnen vormen na analyse. Bij alle gesloten vragen is de mogelijkheid toegevoegd om 'anders, namelijk' te kunnen antwoorden. De vragenlijst begon met de inventarisatie van de achtergrondvariabelen. Er is gevraagd naar de relatie van de participant tot het kind, leeftijd van het kind, geslacht van het kind en de gestelde diagnose. Vervolgens is er gevraagd naar de DOI, het betrokken dier, de locatie, de professie van de begeleidende professional en het aantal bijeenkomsten. Dit gedeelte bevatte één open vraag over de gevolgde andere interventies. Om deze open vraag te analyseren is gebruik gemaakt van een codeerschema (tabel 1). Dit schema is opgesteld aan de hand van open en axiaal coderen waarbij eerst hoofdthema's zijn verbonden aan de antwoorden. Vervolgens zijn deze thema's met elkaar vergeleken en waar mogelijk samengevoegd (Flick, 2018).

Tabel 1

Codeerschema vraag 12. 'Welke vorm van interventie heeft uw kind gevolgd?'

Code	Label	Toevoeging
1	Remedial teaching	Ook alles wat te maken heeft met schoolse vaardigheden
2	Sociale vaardigheden training	Ook weerbaarheid, rots en water, de afkorting SoVa
3	EMDR	-
4	Psycho-educatie	Ook alles wat te maken heeft met acceptatie (van diagnose)
5	Emotieregulatie	Ook alles wat te maken heeft met emoties, emotieherkenning, interpretatie. Niet: als het duidelijk gerelateerd is aan sociale vaardigheden, dan valt het onder sociale vaardigheden
6	Psychomotorische/lichaamsgerichte therapie	Ook ergotherapie
7	Creatieve therapie	Alle vormen van creatieve therapie, kunstvormen, muziek, ook speltherapie
8	Logopedie	Alle vormen van gesproken taalstimulering
9	Behandeling bij een psycholoog of psychiater	-

Om de eerste deelvraag te kunnen beantwoorden ('Bij welke hulpvragen kiezen ouders voor DOI?') is er met behulp van een open vraag in kaart gebracht waarom ouders hebben gekozen voor een DOI. Deze vraag beoogde te weten te komen op welk gebied ouders hulp zochten voor hun kind. De data zijn geanalyseerd aan de hand van een codeerschema (zie tabel 2). Het codeerschema is gebaseerd op eerder onderzoek naar doelen van DOI waarin het bevorderen van sociale vaardigheden en zelfvertrouwen, omgang met emoties en prikkels werden benoemd (O'Haire, 2012). Het is mogelijk dat er bij de keuze voor DOI ook praktische overwegingen mee hebben gespeeld, bijvoorbeeld omdat de interventie sneller beschikbaar was dan andere interventies. Aan het codeerschema is daarom het label praktische overwegingen toegevoegd.

Tabel 2

Codeerschema vraag 13. 'Waarom heeft u gekozen voor een dier-ondersteunde interventie voor uw kind?'

Code	Label	Toevoeging
1	Praktische overwegingen	Ook: beschikbaarheid, advies van anderen, bereikbaarheid
2	Keuze van het kind	Ook: liefde voor, interesse in dieren
4	Geen effect bij andere interventies	-
5	Leren omgaan met emoties	Ook: emotieregulatie
6	Ontwikkeling sociale vaardigheden	-
7	Leren omgaan met prikkels	Ook: prikkelverwerking, ontspanning

Er volgden twee gesloten vragen waarbij participanten konden aangeven wat voor hen voorafgaand aan de interventie het doel was, en waar daadwerkelijk aan gewerkt is. Zij kregen hierbij de mogelijkheid om meerdere antwoorden aan te geven. Uit onderzoek is gebleken dat DOI ingezet kan worden met als doel het bevorderen van zelfvertrouwen, motorische- en sociale vaardigheden en de omgang met emoties en prikkels (Nieforth, 2020). Deze gebieden zijn voor de vragenlijst uitgesplitst in specifiekere gebieden waarbij vakjargon is vermeden om de vragenlijst zo duidelijk mogelijk te maken. Te weten; een leuke tijd geven, ontspanning bieden, leren omgaan met prikkels, sociale vaardigheden aanleren (omgaan met anderen), leren communiceren met anderen, leren grenzen aan te geven, laten groeien in zelfvertrouwen, leren omgaan met stress en/of angst, leren omgaan met eigen emoties, leren omgaan met een nare gebeurtenis.

Voor het beantwoorden van de tweede deelvraag ('Welke invloed hebben dier-ondersteunde interventies op sociale moeilijkheden?') is er gebruik gemaakt van schaalvragen die zich richten op de mogelijke invloed van DOI op sociale moeilijkheden. Uit onderzoek is gebleken dat er mogelijk effecten zijn op het gebied van sociale interactie, taal en communicatie, probleemgedrag, stressverlaging en emotie-regulatie (Ben-Itzhak & Zachor, 2021; Nieforth et al., 2021; Wijker et al., 2020). Deze gebieden zijn net als in deelvraag één uitgesplitst in specifiekere gebieden, waarbij vakjargon is vermeden. Te weten; ontspannen, omgang met prikkels, sociale vaardigheden, communicatie, omgang met stress en/of angst, zelfvertrouwen, omgang met eigen emoties en omgang met een nare gebeurtenis. De participanten gaven voor deze vraag met behulp van een slider een cijfer van 0-100 aan in hoeverre de situatie op deze gebieden was veranderd na de DOI. Het cijfer 50 werd hierbij gezien als middelpunt waarbij de situatie gelijk is gebleven. Cijfers onder de 50 gaven aan dat de situatie verslechterd is, cijfers boven de 50 dat de situatie verbeterd is.

Voor het verzamelen van data voor de laatste deelvraag (‘Welke elementen zijn van meerwaarde in vergelijking met andere therapievormen die zich richten op sociale moeilijkheden?’) is er gebruik gemaakt van een open en een gesloten vraag. Aan participanten is eerst gevraagd wat DOI volgens hen anders maakt dan de andere door hun kind gevolgde interventie(s). Hier is voor gekozen zodat de initiële gedachten van participanten in eigen woorden zouden worden verkregen. Zonder de sturing van antwoordmogelijkheden. Voor de analyse van deze vraag is gebruik gemaakt van een codeerschema (zie tabel 3). Het codeerschema is tot stand gekomen door open codering en op basis van de benoemde elementen uit eerder onderzoek die volgens ouders van meerwaarde zijn in vergelijking met andere interventies te weten het karakter van het dier, bijdrage van het dier en de doelgerichte prestatie (London et al, 2020).

Tabel 3

Codeerschema vraag 17. ‘Wat maakt, volgens u, dier-ondersteunde interventies anders dan andere interventies die uw kind heeft gevolgd?’

Code	Label	Toevoeging
1	Ontspannen vorm van interventie	Ook: ontspanning, stress reductie, fijne/leuke tijd hebben, maakt de situatie luchtig.
2	Kenmerken van het dier	Hoe het dier is. Het dier: is niet-oordelend, gebruikt non-verbale communicatie, het dier toont begrip aan het kind, weerspiegelt het kind.
3	Bijdrage dier aan therapeutische context	Wat het dier doet: het dier zorgt voor motivatie, biedt spel en plezier, biedt veiligheid, is een stimulator van interactie, zelfvertrouwen en samen spelen.
4	Doelgerichte aspect van de interventie	Verbetering van de (sociale) situatie, het daadwerkelijk bereiken van de vooraf gestelde doelen. Emotieregulatie, verbeteren van communicatie,
5	(leren) zorgen voor een dier	Ook: praktische vaardigheden opdoen bij het omgaan met dieren (anders dan sociale vaardigheden)

Ter controle van de open vraag is vervolgens in een gesloten vorm gevraagd welke van DOI onderscheidend zijn van een andere gevolgde interventie. De formulering van de keuzemogelijkheden is gemaakt op basis van dezelfde kenmerken als in het codeerschema van de open vraag. Te weten; het karakter van het dier, de bijdrage van het dier aan de therapeutische context en het doelgerichte aspect van de interventie. Deze kenmerken zijn

voor deze vraag uitgesplitst in stimulans van toewijding en interactie, spel en plezier, zelfverzekerdheid, motivatie, communicatie, emotie regulatie en participatie.

Analyse

De gesloten vragen met betrekking tot de algemene, inleidende informatie zijn geanalyseerd met behulp van beschrijvende statistiek. In het programma Excel is voor deze data het gemiddelde en de standaarddeviatie bepaald. De open vraag over andere gevolgde interventies is geanalyseerd aan de hand van het eerder beschreven codeerschema in tabel 1. Bij deze vraag is sprake van een interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van $\kappa=0,943$. Dit betekent dat de beoordelaars een hoge mate van overeenstemming in codering hebben bereikt.

De gesloten vraag met betrekking tot de eerste deelvraag is geanalyseerd aan de hand van een staafdiagram. De open vraag over de keuze voor DOI (tabel 2) is geanalyseerd aan de hand van een codeerschema. Bij deze vraag is sprake van een interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van $\kappa=0,938$. Dit betekent dat de beoordelaars een hoge mate van overeenstemming in codering hebben bereikt.

Voor de analyse van deelvraag twee is gebruik gemaakt van beschrijvende en toetsende statistiek. Ouders gaven per onderwerp aan in hoeverre de situatie is veranderd na het volgen van DOI. Van alle onderwerpen zijn de beschrijvende waardes in kaart gebracht. Van elk onderwerp zijn de range, het minimum, maximum, gemiddelde en standaarddeviatie weergegeven. Per onderwerp is een one-sample T-toets uitgevoerd om te toetsen of er daadwerkelijk verandering werd gezien door ouders, ten opzichte van de nulhypothese. Voor de formulering van de nulhypothese is ervan uitgegaan dat de situatie onveranderd is ($H_0: M=50$, $H_a: M \neq 50$). Er is gekozen voor een eenzijdige toetsing. De p-waarde is gecorrigeerd voor kanskapitalisatie door middel van de Bonferroni methode (α/n , bij $\alpha=0.05$). Per onderwerp is de effectgrootte berekend met behulp van de Cohens-D ($d = (M_1 - M_2) / S_{\text{pooled}}$, waarbij $M_1 = M_{\text{onderwerp}}$, $M_2=50$)

De gesloten vraag met betrekking tot deelvraag drie is geanalyseerd aan de hand van een staafdiagram. De open vraag over wat DOI anders maakt dan andere interventies is geanalyseerd aan de hand van een codeerschema (tabel 3). Er was na de eerste codering sprake van een interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van $\kappa=0,106$. Dit was te laag, de coderingen van de onderzoekers kwamen te weinig met elkaar overeen (Drenth & Sijtsma, 2005). Daarom is ervoor gekozen om het codeerschema te verduidelijken en beide onderzoekers opnieuw te laten coderen. Na aanpassing was er sprake van een

interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van $\kappa=0,866$. Dit betekent dat de beoordelaars een hoge mate van overeenstemming in codering hebben bereikt.

Resultaten

Beschrijving van de dier-ondersteunde therapie

Zoals beschreven in de methode zijn er veertien bruikbare reacties gekomen op de vragenlijst. In de methode is de onderzoeksgroep nader beschreven. In tabel 4 zijn de variabelen met betrekking tot de vorm van DOI weergegeven. Twaalf ouders benoemden dat de dier-ondersteunde interventie (DOI) geen onderdeel was van een andere interventie, twee ouders gaven aan dit niet te weten. Verreweg de meeste kinderen hebben volgens ouders de interventie gevolgd met ondersteuning van een hond. Daarnaast bestond de behandeling voor een groot deel van de ouders uit meer dan tien bijeenkomsten. Voor de meeste ouders was de professional die de interventie heeft begeleid een coach. Voor veel van de ouders vond de interventie buiten plaats.

De kinderen hebben volgens ouders verschillende soorten andere interventies gevolgd, dit konden er meerdere zijn. De meeste ouders gaven aan dat dit psychomotorische/lichaamsgerichte therapie ($n=7$), sociale vaardigheden training ($n=6$) en/of een interventie gericht op emotieregulatie ($n=6$) is geweest. Vier ouders gaven aan dat er een behandeling is gevolgd bij een psycholoog of psychiater. Overige benoemde interventies zijn remedial teaching ($n=2$), EMDR ($n=2$), psycho-educatie ($n=2$), creatieve therapie ($n=2$) en logopedie ($n=1$).

Tabel 4

Weergave dier-ondersteunde interventies per respondent

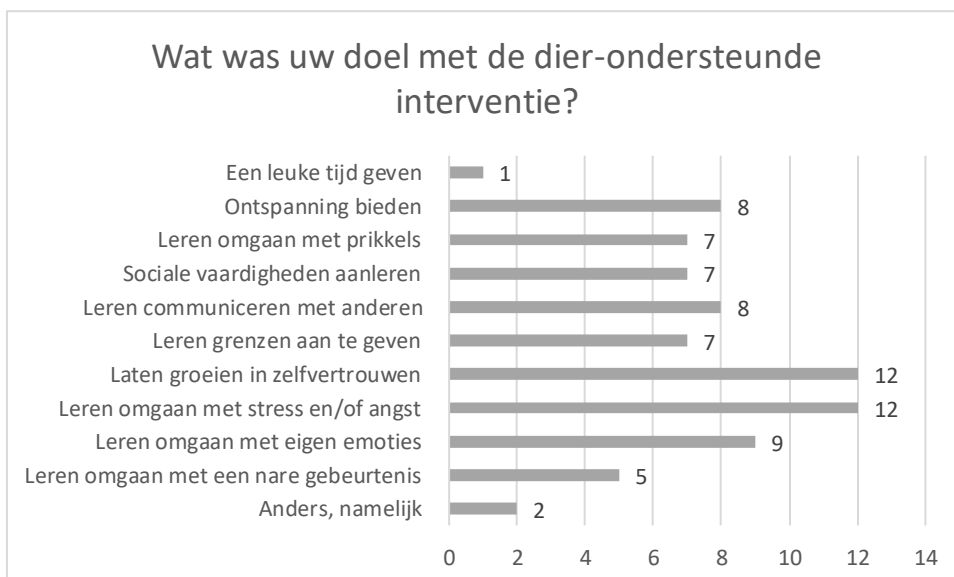
Respondent	Type dier	Locatie	Professional	Frequentie
1	Paard	Manege	Coach	>10
2	Hond	Thuis, Therapieruimte	Coach	>10
3	Hond	Therapieruimte	Coach	>10
4	Hond, Boerderijdieren	Buiten	Psycholoog/ orthopedagoog	>10
5	Hond	Thuis, Buiten	Coach	>10
6	Hond	Thuis, Buiten, Therapieruimte,	Coach	>10
7	Hond	Thuis, Therapieruimte	Psycholoog/ orthopedagoog	>10
8	Hond	Thuis	Coach	>10
9	Hond	Buiten	Coach	>10
10	Hond, Paard	Therapieruimte, Buiten	Coach	5-10
11	Hond	Thuis, Buiten	Coach	1-2
12	Paard	Boerderij, Dagbesteding	Coach	>10
13	Paard	Buiten	Psycholoog/ orthopedagoog	5-10
14	Paard	Buiten	Coach	5-10

Deelvraag 1: Bij welke hulpvragen wordt gekozen voor dier-ondersteunde interventies?

Met behulp van een open vraag gaven ouders aan wat voor hen de reden is geweest om te starten met DOI. Drie ouders kozen voor DOI om verschillende hulpvragen, zoals het ‘leren omgaan met emoties’, ‘prikkel’s en ‘sociale vaardigheden’. Eén ouder gaf aan “om vertrouwen weer te krijgen en weer levenslust.” In de keuze voor DOI zijn naast hulpvragen ook andere elementen van belang. Uit de open vraag blijkt dat zeven ouders de liefde voor dieren vanuit het kind belangrijk vinden bij de keuze voor DOI. Twee ouders kozen voor DOI vanwege praktische redenen, zoals advies van anderen en beschikbaarheid. Eén ouder koos voor DOI omdat “andere interventies weinig vooruitgang boekten”.

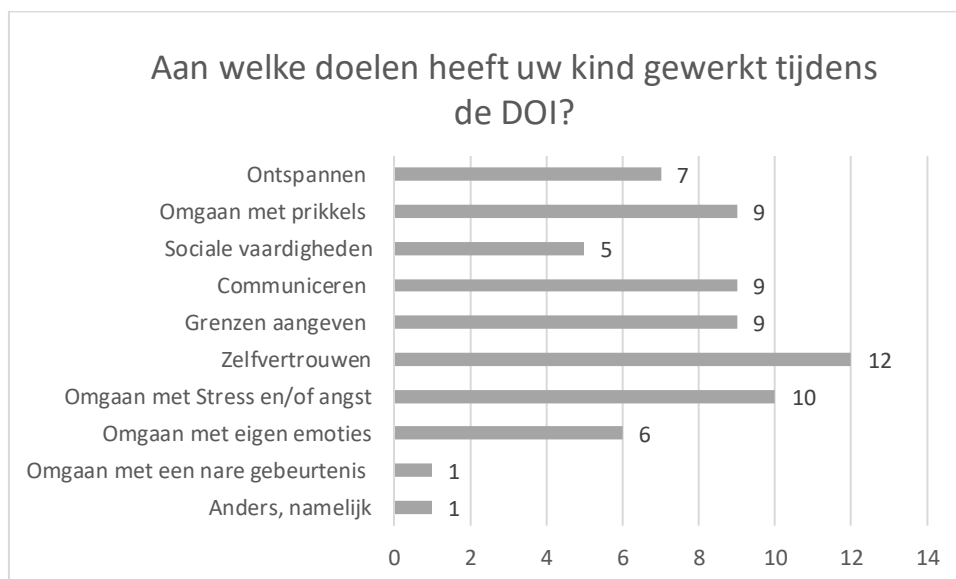
In de gesloten vraag die volgde gaven ouders aan wat voor hen, voorafgaande aan de interventie, het doel is geweest met de DOI (zie figuur 1). Ouders konden meerdere antwoorden geven op deze gesloten vraag. Twaalf keer is er aangegeven dat het doel van de ouders met DOI het groeien in zelfvertrouwen en leren omgaan met stress en/of angst is. Andere veelgenoemde doelen (zes keer of vaker genoemd) zijn: ‘ontspanning bieden’, ‘leren communiceren met anderen’, ‘grenzen aangeven’, ‘omgaan met prikkel’s’, ‘omgaan met sociale vaardigheden’, ‘omgaan met eigen emoties’. Tweemaal werd een ander doel aangegeven namelijk; “Spraa-k-taalontwikkeling” en “Laten zien dat het ook hard werken is om voor dieren te zorgen”.

Figuur 1

Zoals weergegeven in figuur 2 gaven de ouders aan dat er tijdens de DOI het vaakst is gewerkt aan het vergroten van zelfvertrouwen ($n=12$), omgaan met stress en/of angst ($n=10$), grenzen aangeven ($n=9$), communiceren ($n=9$), omgaan met prikkels ($n=9$) en ontspannen ($n=7$). Eén ouder heeft gebruikgemaakt van de antwoordmogelijkheid “anders, namelijk...” en gaf hierbij aan dat er gewerkt is aan “weer zin in het leven krijgen”. Zes ouders geven aan dat de doelen waar uiteindelijk aan gewerkt is overeenkomen met de geïnitieerde doelen voorafgaand aan de DOI. Opvallend is dat bij het vergelijken van de antwoorden, drie ouders ontspanning niet hebben aangegeven als doel vooraf maar wel als doel waar uiteindelijk aan gewerkt is. Drie andere ouders geven het tegenovergestelde aan, zij hadden ontspanning als doel maar hier is uiteindelijk niet aan gewerkt. Daarnaast zijn er twee andere opvallende waarden in de vergelijking van de antwoorden. Vier ouders gaven van tevoren aan ‘leren omgaan met emoties’ als doel te hebben, maar geven niet aan dat hier daadwerkelijk aan gewerkt is. Drie ouders hadden de intentie om te werken aan ‘het omgaan met stress en angst’, maar zien dit niet terug in de doelen waar aan gewerkt is.

Figuur 2

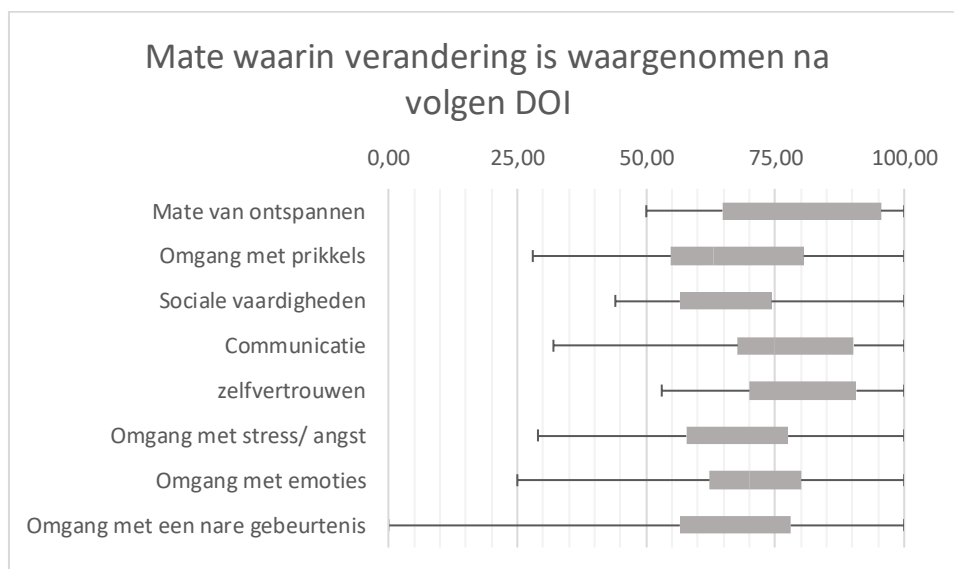

Samenvattend zijn op het gebied van emotie (stress/angst, zelfvertrouwen, omgaan met eigen emoties) de meeste doelen en daarmee hulpvragen benoemd. Gevolgd door sociaal georiënteerde doelen (sociale vaardigheden, communicatie, grenzen aangeven). Prikkelverwerkingsgerichte doelen (een leuke tijd, ontspanning, omgaan met prikkels) zijn het minst benoemd.

Deelvraag 2: Welke invloed hebben dier-ondersteunde interventies op de sociale moeilijkheden van kinderen met ASS, volgens ouders?

In figuur 3 is per onderwerp weergegeven wat de spreiding is van de antwoorden van de ouders. In grote lijn lijkt er op alle onderwerpen gemiddeld gezien een verbetering in de situatie op te treden na het volgen van een DOI volgens de ouders. Op het gebied van ontspannen, communicatie en zelfvertrouwen wordt de meeste verbetering aangegeven. Opvallend is de grote spreiding van het onderwerp ‘omgang met een nare gebeurtenis’. Bij alle onderwerpen zijn voornamelijk uitbijters te zien naar dat de situatie gelijk is gebleven of verslechterd. Dit zou ook de spreiding van de data kunnen verklaren. Eén ouder benoemde dat door een tumor, ontdekt gedurende de periode van de DOI, de situatie rondom de ontwikkeling van haar kind verslechterde.

Figuur 3

In tabel 5 (zie volgende pagina) worden de beschrijvende waarden voor bovenstaande figuur weergegeven. De onderwerpen, ‘mate van ontspannen’, ‘communicatie’ en ‘zelfvertrouwen’ laten een zeer groot effect zien. De onderwerpen ‘sociale vaardigheden’, ‘omgang met prikkels’, ‘sociale vaardigheden’, ‘stress/angst’ en ‘emoties’ laten een groot effect zien. Omgaan met een nare gebeurtenis heeft een middelgroot effect. Deze positieve effectgroottes betekenen dat ouders naar waarschijnlijkheid ervaren dat DOI invloed heeft op deze onderwerpen.

Tabel 5

Beschrijvende waarden verandering in de situatie van het kind na het volgen van DOI, per onderwerp.

Onderwerp	Bereik	Min.	Max.	Gem.	Std. Dev.	Cohen's D
Mate van Ontspannen	50,00	50,00	100,00	76,57	16,27	1,51
Omgang met prikkels	72,00	28,00	100,00	65,64	18,37	0,89
Sociale vaardigheden	56,00	44,00	100,00	66,29	14,25	0,93
Communicatie	68,00	32,00	100,00	75,50	18,97	1,45
Zelfvertrouwen	47,00	53,00	100,00	80,79	13,00	1,75
Omgang met stress/angst	71,00	29,00	100,00	68,86	18,61	1,07
Omgang met emoties	75,00	25,00	100,00	69,21	17,46	1,09
Omgang met een nare gebeurtenis	100,00	00,00	100,00	61,93	25,96	0,68

Uitgaande van een BHI van 99% wordt bij zeven van de acht onderwerpen de nulhypothese verworpen (zie tabel 6). Bij deze onderwerpen is er volgens de ouders een verandering waargenomen, behalve bij het onderwerp omgaan met een nare gebeurtenis. Er zijn vijf onderwerpen met een p-waarde kleiner dan 0,001. Dit zijn de onderwerpen 'mate van ontspannen', 'sociale vaardigheden', 'communicatie', 'zelfvertrouwen' en 'omgang met emoties'. Er is een zeer grote kans dat de DOI op het gebied van deze onderwerpen effect heeft volgens ouders. Samenvattend lijkt op vrijwel alle onderwerpen een mogelijke invloed van DOI naar voren te komen, met uitzondering van omgaan met een nare gebeurtenis.

Tabel 6

One-sample Test verandering in de situatie van het kind na het volgen van DOI, per onderwerp.

Onderwerp	t	df	H0=50		BHI 99%	
			Significantie P- waarde	Vershil in gemiddelden	Onder- grens	Boven- grens
Mate van Ontspannen	6,11	13	<,001	26,57	13,48	39,67
Omgang met prikkels	3,19	13	,004	15,64	,86	30,43
Sociale vaardigheden	4,28	13	<,001	16,29	4,82	27,76
Communicatie	5,03	13	<,001	25,50	10,22	40,77
Zelfvertrouwen	8,86	13	<,001	30,79	20,32	41,25
Omgang met stress/angst	3,79	13	,001	18,86	3,88	33,84
Omgang met emoties	4,12	13	<,001	19,21	5,16	33,27
Omgang met een nare gebeurtenis	1,72	13	,055	11,93	-8,97	32,83

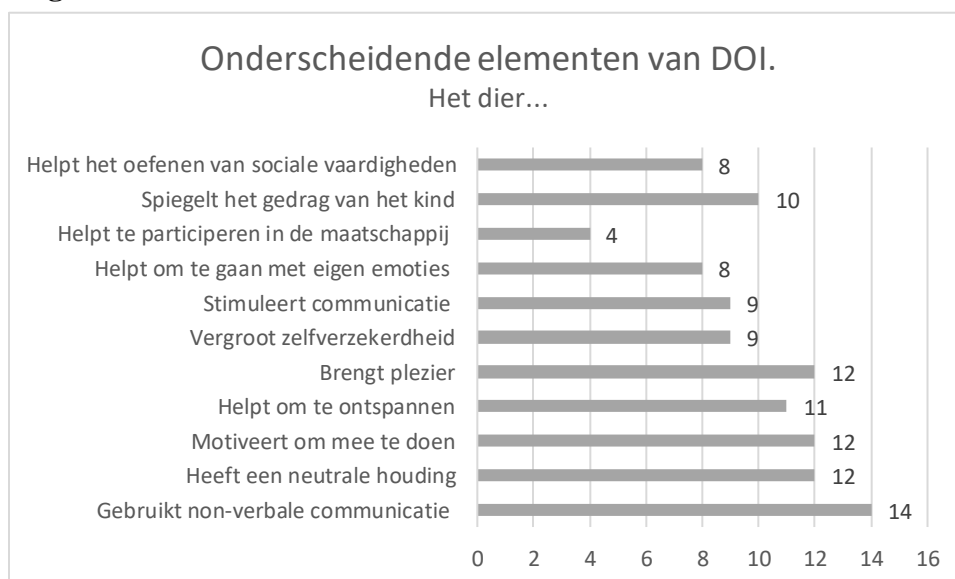
Deelvraag 3: Welke elementen zijn van meerwaarde in relatie tot andere therapievormen die zich richten op sociale moeilijkheden?

Met betrekking tot deze deelvraag is er een open en een gesloten vraag gesteld. De kenmerken van het dier werden in de open vraag het vaakst genoemd als element van meerwaarde ($n=8$). Het dier is volgens ouders niet-oordelend, weerspiegelt het kind, gebruikt non-verbale communicatie en biedt troost. Zes ouders noemden de bijdrage van het dier aan de therapeutische context als meerwaarde. Het dier helpt om op een ontspannen manier aan ontwikkeling te werken, heeft een lage drempel en geeft veiligheid, spel en plezier. Een ouder benoemde bij DOI gelijk verandering te zien en bij andere interventies niet. Drie ouders benoemden het aspect van ontspannen als werkend element van DOI. De interventie geeft plezier, ontspanning en luchtigheid.

Bij de gesloten vraag konden ouders meerdere elementen tegelijk aangeven. In figuur 4 is weergegeven welke elementen ouders aangaven als onderscheidend. Alle ouders geven aan dat de non-verbale communicatie van het dier onderscheidend is in DOI. Opvallend is dat bijna alle ouders ($n=12$) aangeven dat ‘de neutrale houding van het dier’, ‘de motivatie om mee te doen’ en ‘plezier van het kind in de interventie’ onderscheidend is ten opzichte van andere interventies.

De open en gesloten vraag samenvattend zijn de meeste elementen benoemd op het gebied van de kenmerken van het dier (neutrale houding, non-verbale communicatie). Gevolgd door elementen op het gebied van ontspanning en plezier). Sociale elementen (spiegelen van het kind, sociale vaardigheden, communicatie, motivatie) worden daaronder meer benoemd dan emotionele elementen (omgaan met eigen emoties en zelfverzekerdheid).

Figuur 4

Conclusie

Het onderwerp van dit onderzoek richtte zich op waarom ouders van kinderen met een autisme spectrum stoornis kiezen voor dier-ondersteunde interventies (DOI) en welke elementen van DOI invloed hebben gehad op sociale moeilijkheden. De opinie van ouders is onderzocht met een online vragenlijst. De hoofdvraag is in drie delen onderzocht.

Deelvraag 1: Bij welke hulpvragen kiezen ouders van kinderen met ASS voor DOI?

Hulpvragen op sociaal en emotioneel gebied zijn voor ouders de voornaamste reden om voor dier-ondersteunde interventies (DOI) te kiezen. Niet direct gerelateerd aan de hulpvraag maar voor ouders wel van onderscheidend belang in de keuze voor DOI is de interesse en liefde voor dieren van het kind.

Deelvraag 2: Welke invloed hebben DOI op sociale moeilijkheden van kinderen met ASS volgens de ouders?

Ouders merken een significante verandering op het gebied van 'ontspannen', 'sociale vaardigheden', 'communicatie', 'zelfvertrouwen' en 'omgang met emoties'. In de resultaten komt naar voren dat deze verandering voornamelijk in positieve zin is geweest. De situatie is volgens ouders verbeterd. Op deze gebieden is een groot tot zeer groot effect gemeten. Deze positieve effectgroottes betekenen dat ouders mogelijk ervaren dat DOI een positieve invloed heeft op deze onderwerpen.

Op het gebied van een nare gebeurtenis kan niet worden gesteld dat er een verandering heeft plaatsgevonden. Wel is er een effectgrootte geconstateerd waarin er indicaties zijn tot een verandering.

Deelvraag 3: Welke elementen van DOI zijn van meerwaarde in vergelijking met andere interventievormen gericht op sociale moeilijkheden, volgens de ouders van kinderen met ASS?

DOI wordt ervaren als een interventie waarbij het kind mag ontspannen en plezier heeft, maar zich tegelijkertijd ontwikkelt en leert om te gaan met moeilijkheden. Het aspect van ontspanning en plezier is volgens ouders een grote meerwaarde ten opzichte van andere interventies. Daarnaast worden de kenmerken van het dier en de bijdrage van het dier aan de therapeutische context aangegeven als elementen die van meerwaarde zijn ten aanzien van andere, gevolgde interventies. De non-verbale communicatie, neutrale houding van het dier en het plezier, ontspanning en motivatie dragen bij aan het unieke aspect van DOI.

Discussie en aanbevelingen voor wetenschap en praktijk

De bevinding dat dier-ondersteunde interventies (DOI) volgens ouders invloed lijken te hebben op sociale vaardigheden, communicatie en zelfvertrouwen is in lijn met eerder onderzoek (O’Haire, 2017; Nieforth et al., 2021). Op het gebied van omgang met emoties en ontspanning beschrijven O’Haire (2017) en Nieforth (2021) in mindere mate een mogelijk effect te vinden. Uit de resultaten van het huidige onderzoek blijkt echter dat ouders wel verandering ervaren op deze gebieden.

In het huidig onderzoek wordt net als in eerder onderzoek, de kenmerken van het dier en de bijdrage van het dier aan de therapeutische context aangegeven als elementen die kenmerkend zijn voor DOI (London et al., 2020). Waar in het onderzoek van London et al. ook het doelgerichte aspect van de interventie naar voren komt, wordt dit volgens de resultaten van dit huidige onderzoek gering benoemd door ouders. De oorzaak hiervoor kan zijn dat er in de vragenlijst onvoldoende specifiek is ingegaan op de therapeutische context. Het is aan te bevelen om in vervolgonderzoek dit aspect uitgebreider uit te vragen.

Er zijn aspecten van dit onderzoek die verbonden kunnen worden met de in de inleiding beschreven achterliggende mechanismen. Ouders benoemen dat het dier binnen de interventie zorgt voor ontspanning en plezier. Met behulp van de biofilie hypothese en de fysiologische reactie zou dit verklaard kunnen worden. Het dier kan het kind een veilig gevoel geven en daardoor afleidend en kalmerend werken in onaangename situaties (Nieforth, 2020; Serpell et al., 2017; Van der Steen, 2019). Daarnaast daagt het dier volgens ouders uit tot communicatie wat verbonden kan worden met de hechting en sociaal leren theorie, waarin wordt gesteld dat de hechting die ontstaat tussen mens en dier de ontwikkeling en inzet van sociale vaardigheden stimuleert (Verheggen et al., 2017).

Dat de resultaten mogelijk verbonden kunnen worden met de achterliggende theorieën doet ook denken dat het mogelijk verbonden kan worden met synchronie omdat dit het overkoepelende mechanisme is. Echter wordt door ouders de interactie niet op het niveau van interpersoonlijke coördinatie beschreven. Het kan van waarde zijn om in volgend onderzoek verder uit te diepen of ouders synchronie tussen het kind en het dier herkennen.

Zoals in voorgaande alinea’s beschreven, onderschrijven de uitkomsten van het onderzoek in grote lijnen eerder gedaan onderzoek door onder andere O’Haire (2017) en Nieforth (2021). Dit is een sterk punt van dit onderzoek. Het verdient de aanbeveling om nader onderzoek te doen naar de invloed van de therapeutische context en synchronie volgens ouders.

Er zijn factoren die de resultaten van dit onderzoek mogelijk beïnvloeden. Er is op het gebied van omgaan met een nare gebeurtenis een middelgroot effect geconstateerd. Opvallend is dat de nulhypothese van dit onderwerp niet verworpen mag worden omdat de p-waarde te hoog is terwijl er wel een effectgrootte is gemeten. Mogelijk hebben negatieve uitbijters een grote invloed op de spreiding van de data, waardoor de spreiding vergroot wordt. Er is dus wel sprake van een effect, maar niet voldoende om de nulhypothese te verwerpen. Door in vervolgonderzoek de steekproef te vergroten kan de invloed van een uitbijter worden gereduceerd. Dit komt de betrouwbaarheid van de meting ten goede. Het is mogelijk dat bij de antwoorden die ouders gaven, er naast de invloed van DOI ook sprake is geweest van de invloed van externe variabelen. Eén ouder benoemde bijvoorbeeld dat door een tumor, ontdekt gedurende de periode van de DOI, de situatie rondom de ontwikkeling van het kind verslechterde. Ouders die participeerden in het huidige onderzoek hadden mogelijk voor de participatie aan dit onderzoek al een positieve houding tegenover DOI. Het is daarom onduidelijk hoe ouders die op voorhand nog niet een dergelijke positieve houding hebben het onderzoek zouden beïnvloeden. Het is aan te raden om voor vervolgonderzoek te overwegen om gebruik te maken van interviews in plaats van online vragenlijsten. Hoewel dit mogelijk de steekproef niet vergroot, ontstaat er wel de mogelijkheid om verder in te gaan op de opinie van ouders en mogelijke invloed van externe variabelen in kaart te brengen.

Tot slot is de aanbeveling om onderzoek naar de opinie van interventies voor kinderen met een autisme spectrum stoornis uit te breiden. De relevantie van huidig onderzoek is dat de bundeling van de ervaring van anderen over DOI, ouders mogelijk helpt in het maken van een keuze voor een interventie (DOI). In dit onderzoek is alleen de opinie van ouders over DOI onderzocht. Er zijn meer interventies beschikbaar voor kinderen met ASS dan alleen DOI. De aanbeveling is om ook voor andere interventies de opinie van ouders in kaart te brengen. In de vorm van een kwalitatief onderzoek. Bij voldoende beschikbaarheid van recent, reeds gedaan onderzoek gaat de voorkeur uit naar een literatuuronderzoek die de beschikbare literatuur bundelt. Door beschikbare informatie en studies te bundelen ontstaat er mogelijk een document dat ouders kan ondersteunen in de keuze voor een interventie.

Literatuurlijst

- Adamson, L.B., Deckner, D.F. & Bakeman, R. (2010). Early interests and joint engagement in typical development, autism, and Down syndrome. *Journal of autism and developmental disorders*, 40, 665–676. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1007/s10803-009-0914-1>
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders DSM-5*. American Psychiatric Association Publishing.
- Beetz, A., Uvnäs-Moberg, K., Julius, H., & Kotrschal, K. (2012). Psychosocial and psychophysiological effects of human-animal interactions: the possible role of oxytocin. *Frontiers in psychology*, 3: 234. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.3389/fpsyg.2012.00234>
- Beetz, A. (2017). Theories and possible processes of action in animal assisted interventions. *Applied Developmental Science*, 21(2), 139–149. <https://doi.org/10.1080/10888691.2016.1262263>
- Ben-Itzhak, E. & Zachor, D. A. (2021). Dog training intervention improves adaptive social communication skills in young children with autism spectrum disorder: A controlled crossover study. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 25(6), 1682-1693. <https://doi-o-rg.proxy-ub.rug.nl/10.1177/13623613211000501>
- Bernieri, F. J., & Rosenthal, R. (1991). Interpersonal coordination: Behavior matching and interactional synchrony. In R. S. Feldman, and B. Rimé (Eds). *Fundamentals of nonverbal behavior* (401-432). New York, NY, US: Cambridge University Press
- Burgoyne, L., Dowling, L., Fitzgerald, A., Connolly, M., P Browne, J. & Perry, I. J. (2014). Parents' perspectives on the value of assistance dogs for children with autism spectrum disorder: a cross-sectional study. *BMJ Open*, 4(6), e004786–e004786. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2014-004786>
- Burrows, K. E., Adams, C. L., & Spiers, J. (2016). Sentinels of safety: Service dogs ensure safety and enhance freedom and well-being for families with autistic children. *Qualitative Health Research*, 18(12), 1642–1649. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1177/1049732308327088>
- Drenth, P., & Sijtsma, K. (2005). *Testtheorie: Inleiding in de theorie van de psychologische test en zijn toepassingen*. Bohn Stafleu van Loghum.

- Feldman, R. (2007). Parent-infant synchrony and the construction of shared timing; physiological precursors, developmental outcomes, and risk conditions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(3–4), 329–354. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2006.01701.x>
- Flick, U. (2018). *An Introduction to Qualitative Research*. SAGE.
- Gabriels, R. L., Zhaoxing, P., DeChant, B., Agnew, J. A., Brim, N., & Mesibov, G. (2015). Randomized controlled trial of therapeutic horseback riding in children and adolescents with Autism Spectrum Disorder. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 55(7), 541–549. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1016/j.jaac.2015.04.007>
- Goin-Kochel, R., Myers, B., & Mackintosh, V. (2006). Parental reports on the use of treatments and therapies for children with Autism Spectrum Disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 1(3), 195–209. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1016/j.rasd.2006.08.006>
- Grandgeorge, M., Dubois, E., Alavi, Z., Bourreau, Y., & Hausberger, M. (2019). Do animals perceive human developmental disabilities? Guinea pigs' behaviour with children with Autism Spectrum Disorders and children with typical development, A Pilot Study. *Animals*, 9(8), 522. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.3390/ani9080522>
- Griffioen, R. E., van der Steen, S., Verheggen, T., Enders-Slegers, M-J., & Cox, R. (2020). Changes in behavioural synchrony during dog-assisted therapy for children with autism spectrum disorder and children with Down syndrome. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 33(3), 398-408. <https://doi.org/10.1111/jar.12682>
- International Association of Human-Animal Interaction Organizations. (2014). IAHAIO. *Definitions for Animal Assisted Intervention and Guidelines for Wellness of Animals Involved* [White Paper]. IAHAIO. Geraadpleegd op 10 oktober 2022, van <https://iahaio.org/best-practice/white-paper-on-animal-assisted-interventions/>
- London, M. D., Mackenzie, L., Lovarini, M., Dickson, C. & Alvarez-Campos, A. (2020). Animal Assisted Therapy for children and adolescents with Autism Spectrum Disorder: Parent perspectives. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 50(12), 4492–4503. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1007/s10803-020-04512-5>
- Mackintosh, V. H., Myers, B. J., & Goin-Kochel, R. P. (2005). Sources of information and support used by parents of children with autism spectrum disorders. *Journal on Developmental Disabilities*, 12(1), 41–51.

- https://www.researchgate.net/publication/263965939_Sources_of_information_and_support_used_by_parents_of_children_with_autism_spectrum_disorders
- Nederlands jeugdinstituut. (2017). *Jeugdigen met autisme; Wat werkt?* Nederlands Jeugdinstituut. Geraadpleegd op 10 oktober 2022, van <https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/Jeugdigen%20met%20autisme%20Wat%20werkt.pdf>
- Nieforth, L. O., Schwichtenberg, A. J. & O’Haire, M. E. (2021). Animal-Assisted Interventions for Autism Spectrum Disorder: A systematic review of the literature from 2016 to 2020. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 10, 255-280. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1007/s40489-021-00291-6>
- O’Haire, M. E. (2012). Animal-Assisted Intervention for Autism Spectrum Disorder: A systematic literature review. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43, 1606–1622. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1007/s10803-012-1707-5>
- O’Haire, M. E. (2017). Research on animal-assisted intervention and autism spectrum disorder, 2012–2015. *Applied Developmental Science*, 21(3), 200–216. <https://doi.org/10.1080/10888691.2016.1243988>
- Prothmann, A., Ettrich, C., & Prothmann, S. (2009). Preference for, and responsiveness to, people, dogs and objects in children with autism. *Anthrozoös*, 22, 161-171. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.2752/175303709X434185>
- Serpell, J. A., McCune, S., Gee, N. R., & Griffin, J. D. (2017). Current challenges to research on animal-assisted interventions. *Applied Developmental Science*, 21(3), 223–233. <https://doi.org/10.1080/10888691.2016.1262775>
- Shepherd, D., Csako, R., Landon, J., Goedeke, S. & Ty, K. (2017). Documenting and understanding parent’s intervention choices for their child with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 48(4), 988–1001. <https://doi.org/10.1007/s10803-017-3395-7>
- van der Steen, S. (2019). Dier-ondersteunde interventies voor mensen met Downsyndroom: (hoe) werken ze? *Down+up*, 125, 44–51. <https://downsyndroom.nl/wp-content/uploads/2022/12/DU125-lente-2019.pdf>
- Verheggen, T., Enders-Slegers, M.J., & Eshuis, J. (2017). Enactive Anthrozoology: Toward an integrative theoretical model for understanding the therapeutic relationships between humans and animals. *Human-Animal Interaction Bulletin* 5, 13-35. <https://doi.org/10.1079/hai.2017.0011>

Wijker, C., Leontjevas, R., Spek, A., & Enders-Slegers, M. (2020). Effects of dog assisted therapy for adults with autism spectrum disorder: An exploratory randomized controlled trial. *Journal of Autism & Developmental Disorders*, 50(6), 2153–2163. <https://doi.org/10.1007/s10803-019-03971-9>

Bijlagen

Bijlage A. Vragenlijst ‘Wat vinden ouders van dier-ondersteunde interventies?’

Geëxporteerd uit het programma Qualtrics

Start of Block: Inleiding en toestemming

Inleiding

Deze vragenlijst gaat over de mening van ouders over dier-ondersteunde interventies bij kinderen met een autisme spectrum stoornis. Met interventie bedoelen we een therapie of een training met behulp van een dier, door een professional of op school.

We zijn benieuwd naar de mening van u als ouder over deze interventie.

Het is belangrijk dat uw kind naast een dier-ondersteunde interventie **ook** een andere interventie heeft gevolgd, zoals een training of therapie. Zo kunnen we uw mening over de interventies vergelijken.

Deze vragenlijst zal beginnen met een gedeelte waarin uw toestemming wordt gevraagd om uw antwoorden te mogen verwerken. Hierna volgen de vragen over de dier-ondersteunde interventie. Er zijn geen goede of foute antwoorden. De vragenlijst zal ongeveer tien minuten van uw tijd vragen.

Page Break

Toestemming

De antwoorden die u in deze vragenlijst invult, worden uitsluitend gebruikt ten behoeve van het onderzoeksproject en worden strikt vertrouwelijk behandeld en verwerkt. Resultaten van het onderzoek zullen niet te herleiden zijn naar u of uw kind. U wordt in deze vragenlijst **niet** gevraagd om uw naam of andere persoons- of adresgegevens in te vullen. Wel vragen we naar de leeftijd, het geslacht en de diagnose van uw kind. De gegevens worden op een beveiligde omgeving van de Rijksuniversiteit Groningen opgeslagen, waar alleen de onderzoekers toegang tot hebben. Tot slot worden gegevens **niet** gebruikt voor

commerciële doeleinden en zullen niet aan derden worden verstrekt.

Bovenstaande is in lijn met de nieuwe privacywet (AVG). Gaat u hiermee akkoord?

- Ja, ik ga hiermee akkoord
- Nee, ik ga hier niet mee akkoord (vragenlijst wordt afgesloten)

Skip To: End of Survey If De antwoorden die u in deze vragenlijst invult, worden uitsluitend gebruikt ten behoeve van het o... = Nee, ik ga hier niet mee akkoord (vragenlijst wordt afgesloten)

End of Block: Inleiding en toestemming

Start of Block: Algemene informatie 1

Algemene informatie

Eerst stellen we enkele algemene vragen over uw kind (leeftijd, geslacht, diagnose).

---

1. Wat is uw relatie tot uw kind?

- Vader
- Moeder
- Verzorger
- Anders, namelijk; _____
-

2. Hoe oud was uw kind (in jaren) toen hij/zij de dier-ondersteunde interventie volgde?

_____

---

3. Wat is het geslacht van uw kind?

- Jongen
- Meisje
- Anders
-

4. Welke autisme diagnose is er gesteld bij uw kind?

- Autism Spectrum Stoornis
- Er is geen autisme diagnose gesteld, maar wel een duidelijk vermoeden
- Er is geen autisme diagnose gesteld bij mijn kind (vragenlijst wordt afgesloten)
- Anders, namelijk; _____

Skip To: End of Survey If 4. Welke autisme diagnose is er gesteld bij uw kind? = Er is geen autisme diagnose gesteld bij mijn kind (vragenlijst wordt afgesloten)

End of Block: Algemene informatie 1

Start of Block: Algemene informatie 2

5. Is er naast de diagnose in de vorige vraag nog een andere, *bijkomende* diagnose gesteld bij uw kind?

U mag meerdere antwoorden geven

- Ja, namelijk ADHD
- Ja, namelijk een angststoornis
- Ja, namelijk een taalontwikkelingsstoornis (TOS)
- Ja, namelijk depressie
- Ja, anders, namelijk; _____
- Nee

Page Break

Interventies

De volgende vragen gaan over (dier-ondersteunde) interventies. Met interventie bedoelen we een therapie of een training bij een professional of op school.

---

6. Met welk type dier heeft uw kind een dier-ondersteunde interventie gevolgd?

U mag meerdere antwoorden geven

- Hond
  - Paard
  - Dolfijn
  - Boerderijdier(en)
  - Anders, namelijk; _____
-

7. Op welke locatie heeft uw kind de dier-ondersteunde interventie gevolgd?

U mag meerdere antwoorden geven

- Thuis
  - In een therapieruimte
  - Buiten
  - Anders, namelijk _____
-

8. Wat voor professional heeft de dier-ondersteunde interventie begeleid?

- Coach
  - Psycholoog/orthopedagoog
  - Leerkracht
  - Anders, namelijk _____
-

9. Was de dier-ondersteunde interventie onderdeel van een andere interventie (zoals een therapie)?

- Ja, namelijk; _____
- Nee
- Weet ik niet
-

10. Uit hoeveel bijeenkomsten bestond de interventie?

- 1-2
- 3-5
- 5-10
- Meer dan 10
-

11. Heeft uw kind naast de dier-ondersteunde interventie ook andere interventies gevolgd?
Denk bijvoorbeeld aan sociale vaardigheidstraining, psychomotore therapie, cognitieve gedragstherapie...

- Ja
- Nee (vragenlijst wordt afgesloten)

Skip To: End of Survey If 11. Heeft uw kind naast de dier-ondersteunde interventie ook andere interventies gevolgd?Denk bij... = Nee (vragenlijst wordt afgesloten)

End of Block: Algemene informatie 2

Start of Block: Vorm van interventie

12. Welke vorm van interventie heeft uw kind gevolgd?

De naam hoeft u niet te weten, een korte omschrijving is voldoende. U mag meerdere interventies aangeven.

(Bijvoorbeeld: sociale vaardigheidstraining, psychomotorische therapie, interventie gericht op het omgaan met eigen emoties, interventie gericht op het omgaan met anderen, etc.)

End of Block: Vorm van interventie

Start of Block: Bewegredenen voor de keuze van Dier-ondersteunde interventie

Bewegredenen

In het komende blok volgen vragen we waarom u gekozen hebt voor een dier-ondersteunde interventie.

---

13. Waarom hebt u gekozen voor een dier-ondersteunde interventie voor uw kind?

Uw antwoord mag kort zijn.

---

14. Wat was uw doel met de dier-ondersteunde interventie?

U mag meerdere antwoorden geven

Ik wilde mijn kind...

- Een leuke tijd geven
- Ontspanning bieden
- Leren omgaan met prikkels
- Sociale vaardigheden aanleren (omgaan met anderen)
- Leren communiceren met anderen
- Leren grenzen aan te geven
- Laten groeien in zelfvertrouwen
- Leren omgaan met stress en/of angst
- Leren omgaan met eigen emoties
- Leren omgaan met een nare gebeurtenis
- Anders, namelijk _____

Page Break

15. Aan welke van onderstaande onderwerpen heeft uw kind uiteindelijk gewerkt tijdens de dier-ondersteunde interventie?

(u mag meerdere antwoorden geven, het gaat om waar uw kind allemaal aan gewerkt heeft, niet met welk doel u de interventie gestart bent)

- Ontspannen
- Omgaan met prikkels
- Sociale vaardigheden (omgaan met anderen)
- Communiceren
- Grenzen aangeven
- Zelfvertrouwen
- Omgaan met stress en/of angst
- Omgaan met eigen emoties
- Omgaan met een nare gebeurtenis
- Anders, namelijk _____

End of Block: Beweegredenen voor de keuze van Dier-ondersteunde interventie

---

Start of Block: Inleiding De invloed van dier-ondersteunde interventies

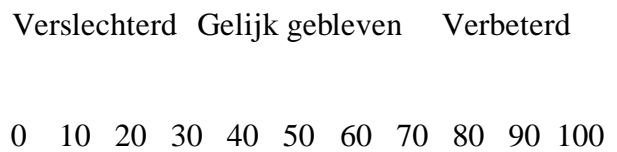
De invloed van dier-ondersteunde interventies

De volgende vragen gaan over wat u denkt dat de invloed is van dier-ondersteunde interventies.

---

16. Is de situatie met betrekking tot onderstaande onderwerpen na het volgen van de dier-ondersteunde interventie veranderd?

Gebruik de slider om aan te geven in hoeverre u vindt dat de situatie is verbeterd, verslechterd of gelijk gebleven.

De mate waarin mijn kind kan ontspannen	
Hoe mijn kind omgaat met prikkels	
Sociale vaardigheden van mijn kind (hoe mijn kind omgaat met anderen)	
Communicatie van mijn kind, zich duidelijk maken	
Zelfvertrouwen van mijn kind	
Hoe mijn kind omgaat met stress en/of angst	
Hoe mijn kind omgaat met eigen emoties	
Hoe mijn kind omgaat met een nare gebeurtenis	

Ruimte voor opmerkingen (niet verplicht)

End of Block: Inleiding De invloed van dier-ondersteunde interventies

---

Start of Block: Inleiding wat werkt bij dier-ondersteunde interventies?

Wat werkt?

Nu volgen de laatste vragen over waarom dier-ondersteunde interventies volgens u helpend zijn, in vergelijking met andere interventies.

---

17. Wat maakt, volgens u, dier-ondersteunde interventies anders dan andere interventies die uw kind heeft gevolgd?

Uw antwoord mag kort zijn

---

18. Welke van de onderstaande elementen van dier-ondersteunde interventies zijn volgens u onderscheidend ten opzichte van andere interventies?

U mag meerdere antwoorden geven.

- De non-verbale communicatie van het dier
- De neutrale houding van het dier (niet-oordelend)
- Het dier motiveert mijn kind om mee te werken aan de interventie
- Het dier helpt mijn kind om te ontspannen
- Het dier brengt plezier tijdens de interventie
- Het dier vergroot de zelfverzekerdheid van mijn kind
- Het dier stimuleert mijn kind om te communiceren
- Het dier helpt mijn kind om te gaan met eigen emoties
- Het dier helpt mijn kind om te participeren in de maatschappij
- Het gedrag van het dier laat mijn kind zien hoe zijn/haar eigen gedrag op anderen overkomt
- Met het dier kan mijn kind oefenen met sociale vaardigheden
- Anders, namelijk; _____

End of Block: Inleiding wat werkt bij dier-ondersteunde interventies?

Start of Block: Bedankt voor uw deelname

Verzend uw antwoord

Verzend, na het onderstaande te lezen, uw antwoorden door op het onderstaande pijltje naar rechts te klikken.

Wilt u nog iets kwijt over het onderzoek? Laat het ons hier onder weten (niet verplicht).

Graag houden wij u op de hoogte van de uitkomsten van het onderzoek. Als u dit interessant vindt kunt u hieronder uw e-mailadres invullen en ontvangt u de resultaten te zijner tijd.

Let op: het achterlaten van uw email adres is niet verplicht! U kunt deze vraag overslaan, als u anoniem wilt blijven.

Verzend uw antwoorden door op het pijltje naar rechts te klikken.

End of Block: Bedankt voor uw deelname

Bijlage B. Codeerschema

In dit codeerschema worden de vragen twaalf, dertien en zeventien gecodeerd van de vragenlijst 'Wat vinden ouders van dier-ondersteunde interventies?'. In tabel 1-3 op de volgende pagina's is het schema van de vragen 12, 13 en 17 weergegeven. Om de codes te verwerken wordt het programma Excel gebruikt. Per vraag is een tabel gemaakt waarin wordt aangegeven wordt welke codes de antwoorden kunnen krijgen. Zie voor een voorbeeld tabel figuur 1. Wanneer een code voorkomt in een antwoord wordt dit aangegeven in de tabel door middel van een 'Ja'. Het is hierbij mogelijk dat in een antwoord meerdere codes voorkomen. Onderaan de tabel wordt uitgerekend hoe vaak een bepaalde code voorkomt met behulp van de formule =AANTAL.ALS(= bereik;"ja"). Waarbij bereik het celbereik beslaat waarin geteld moet worden.

Figuur 1

Voorbeeld tabel

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
1	Responde	Antwoord	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
2	1	abc	Ja										
3	2	def											
4	3	ghi											
5	4	jkl		Ja									
6	5	mno											
7	6												
8	7							Ja					
9	8												
10	9												
11	10												
12	11												
13	12												
14	13												
15	14												
16													
17		Totaal	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0
18													
19													

Tabel 1

Codeerschema vraag 12. 'Welke vorm van interventie heeft uw kind gevolgd?'

Code	Label	Toevoeging
1	Remedial teaching	Ook alles wat te maken heeft met schoolse vaardigheden
2	Sociale vaardigheden training	Ook weerbaarheid, rots en water, de afkorting SoVa
3	EMDR	-
4	Psycho-educatie	Ook alles wat te maken heeft met acceptatie (van diagnose)
5	Emotieregulatie	Ook alles wat te maken heeft met emoties, emotieherkenning, interpretatie. Niet: als het duidelijk gerelateerd is aan sociale vaardigheden, dan valt het onder sociale vaardigheden
6	Psychomotorische/lichaamsgerichte therapie	Ook ergotherapie
7	Creatieve therapie	Alle vormen van creatieve therapie, kunstvormen, muziek, ook speltherapie
8	Logopedie	Alle vormen van gesproken taalstimulering
9	Behandeling bij een psycholoog of psychiater	-

Tabel 2

Codeerschema vraag 13. 'Waarom heeft u gekozen voor een dier-ondersteunde interventie voor uw kind?'

Code	Label	Toevoeging
1	Praktische overwegingen	Ook: beschikbaarheid, advies van anderen, bereikbaarheid
2	Keuze van het kind	Ook: liefde voor, interesse in dieren
4	Geen effect bij andere interventies	-
5	Leren omgaan met emoties	Ook: emotieregulatie
6	Ontwikkeling sociale vaardigheden	-
7	Leren omgaan met prikkels	Ook: prikkelverwerking, ontspanning

Tabel 3

Codeerschema vraag 17. 'Wat maakt, volgens u, dier-ondersteunde interventies anders dan andere interventies die uw kind heeft gevolgd?'

Code	Label	Toevoeging
1	Ontspannen vorm van interventie	Ook: ontspanning, stress reductie, fijne/leuke tijd hebben, maakt de situatie luchtig.
2	Kenmerken van het dier	Hoe het dier is. Het dier: is niet-oordelend, gebruikt non-verbale communicatie, het dier toont begrip aan het kind, weerspiegelt het kind.
3	Bijdrage dier aan therapeutische context	Wat het dier doet: het dier zorgt voor motivatie, biedt spel en plezier, biedt veiligheid, is een stimulator van interactie, zelfvertrouwen en samen spelen.
4	Doelgerichte aspect van de interventie	Verbetering van de (sociale) situatie, het daadwerkelijk bereiken van de vooraf gestelde doelen. Emotieregulatie, verbeteren van communicatie,
5	(leren) zorgen voor een dier	Ook: praktische vaardigheden opdoen bij het omgaan met dieren (anders dan sociale vaardigheden)